

Izabela KUŹNICKA

Górnośląska WSP im. Kardynała Augusta Hlonda, Mysłowice

BIOLOGICZNE, PSYCHOLOGICZNE I SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA RÓŻNIC JĘZYKOWYCH U KOBIET I MĘŻCZYŹN – WYBRANE ASPEKTY

Streszczenie. Celem niniejszego referatu jest przybliżenie różnic językowych reprezentowanych przez kobiety i mężczyzn, które to zostały zbadane i potwierdzone przez liczne badania lingwistów, biologów, psychologów. Następnie omówiono także typowe cechy i właściwości języka kobiet i mężczyzn.

Zarysowane problemy dotyczą czterech podstawowych zagadnień: godnych podziwu umiejętności werbalnych kobiet, męskiej wrodzonej dominacji i starań o przejęcie władzy, kobiecej troski o uczucia i dobre relacje oraz uprzedzonych postaw. Każdy z nich zajmuje się jednakże pojęciem kobiecej i męskiej mowy z różnej perspektywy, mogąc stanowić początek dalszych rozważań, a świadomość pewnych faktów może być istotna w nauczaniu języków obcych.

Kwestia, w jaki sposób warunki biologiczne i psychologiczne wpływają na język jakim posługują się kobiety i mężczyźni, a co za tym idzie, wręcz wywołują pewne istotne różnice, była poruszana przez wielu językoznawców badaczy, psychologów. Pojawia się więc pytanie do jakiego stopnia uproszczenia, uogólnienia i stereotypowe opinie mogą zaciemnić obraz informacji, zniekształcić go, a nawet zerwać proces komunikacji.

Niewątpliwie fizyczność definiuje granice kim jesteśmy i kim możemy się stać. To mózg kontroluje każdą sferę i aspekt naszego zachowania. Czy także w przypadku języka jesteśmy całkowicie zdani na uwarunkowania biologiczne, czy też może punkt ciężkości jest przesunięty na społeczeństwo i otoczenie w jakim przebywamy?

Badania przeprowadzone przez Anne Moir i Davida Jessela¹ okazały się być zarówno najbardziej wyczerpujące jak i najbardziej kontrowersyjne, niszcząc wiele ustalonych i stwardniałych postaw wobec tego pytania. Ich rewolucyjność polegała na tym, iż podkopały pogląd mówiący o tym, że to społeczeństwo determinuje różnice między płciami od wczesnego dzieciństwa narzucając określone role. Znaczna część badań Moir i Jessela skoncentrowała się na aspektach lingwistycznych, dowodząc, że mózg męski zorganizowany jest w sposób, który nastawiony jest na radzenie sobie z problemami abstrakcyjnymi, natury ogólnej, natomiast kobiecy łatwiej zauważa wszelkie emocyjne stymulatory. Co za tym idzie, kobiety uzyskują lepsze rezultaty w testach kompetencji werbalnej, są w stanie przyjąć więcej informacji i łączyć poszczególne fragmenty przekazu ze sobą, co sprawia, że kładą nacisk na relacje z innymi ludźmi i procesy komunikacji. Środowisko kulturowe może jedynie wzmocnić to zjawisko, umiejętność ta jest jednak wrodzona.²

Wyniki tych badań zostały także potwierdzone przez Sanjaya Putrevu³, który podaje niezbitę dowody na to, że kobiety są bardziej skłonne dać się ponieść szczegółowo rozbudowanemu przekazowi, natomiast mężczyźni całościowym tematowi. Także Renata Berbecs⁴ dochodzi do wniosków pozostających w zgodzie z powyższą teorią i rozszerza je,

¹ Moir Anne i Jessel David: *Płeć mózgu: o prawdziwej różnicy między mężczyzną a kobietą*. Tłum. Nina Kancewicz-Hoffman. Warszawa 1993: Państwowy Instytut Wydawniczy.

² *ibid.*: 28-31

³ Putrevu Sanjay: „Exploring the Origins of Information Processing Differences between Men and Women”, www.vancouver.wsu.edu

⁴ Berbecs Renata: www.iaf-world.org

koncentrując się na większej kobiecej wrażliwości na wskazówki specyficzne dla danej sytuacji.

Na poparcie tej teorii Moir i Jessel⁵ prezentują ogromną liczbę badań i eksperymentów medycznych, dowodzących, iż umiejętności werbalne i przetwarzanie informacji są zlokalizowane w lewej półkuli mózgu, podział ten jednak nie jest bardzo wyraźny w przypadku kobiet, ponieważ te funkcje są u nich kontrolowane przez dwie półkule, kobiety mają więc jak gdyby większą przestrzeń do dyspozycji. Ponadto zdolności językowe odnoszące się do przyswajania gramatyki, interpunkcji i umiejętności pisania są umiejscowione w oddzielnej części, co ułatwia opanowanie języka i nie wymaga tak wiele wysiłku. Jednak istnieje tu pewna (nie)dogodność, gdyż ze względu na lokalizację funkcji emocjonalnych w obydwu półkulach, ich lepsze połączenia, i o ile kobietom łatwiej jest wyrażać emocje za pomocą słów, to trudniej im jest oddzielić emocje od rozsądku.⁶ Cecha ta jednakże jest bardzo pożądana w procesie uczenia się języków obcych, gdyż umożliwia spojrzenie na proces uczenia się poprzez świadomość szerszego spektrum elementów i związków między nimi.

Warto więc prześledzić poszczególne etapy w rozwoju mózgu w odniesieniu do kształtowania się mowy. Wrodzone różnice w jego strukturze określają sposób zachowania, wyposażając kobiety i mężczyzn w różny zestaw priorytetów i ambicji. Od samego początku dziewczynki wykazują większe zainteresowanie porozumiewaniem się czyniąc pożytek ze swoich umiejętności interpersonalnych. Szybciej niż chłopcy uczą się mówić, ponieważ ich mózg jest do tego predysponowany i lepiej w tej kwestii zorganizowany. Dziewczynki wcześniej odkrywają korzyści płynące z umiejętności językowych i zaczynają czerpać przyjemność z ich rozwijania, już w dzieciństwie wybierając komunikację werbalną i społeczną. Mimo że chłopcy „doganiają” dziewczynki jeśli chodzi o inne sprawności w szkole, to nigdy nie opanują języka w takim stopniu jak dziewczynki, których słownictwo jest bogatsze, zdania dłuższe i bardziej skomplikowane i zawierające mniejszą liczbę błędów. Wyniki te ukazują nie tylko to, że dziewczynki łatwiej werbalizują swoje myśli niż chłopcy, ale także próbują nawiązać porozumienie z rozmówcą.⁷

Do podobnych wniosków dochodzi D.F. Halpern⁸, sugerując, że dziewczynki przewyższają chłopców w mówieniu, czytaniu, pisaniu i gramatyce, toteż ich wyniki w testach płynności werbalnej, językach obcych, artykulacji mowy i pisaniu są o wiele bardziej znaczące.

Ponadto, mężczyźni są jak gdyby zaprogramowani, by ignorować subtelniejsze fragmenty informacji, co powoduje przepaść w kwestii percepcji i komunikacji między płciami. Mężczyzn charakteryzuje postawa dokładności i obiektywizmu, kobiety bliskość i subiektywizm. W dodatku kobiety ukazują swoje emocje i zaangażowanie w poszczególne sprawy, natomiast mężczyźni trzymają się zasad logiki, próbując jednocześnie zdepersonalizować swoje sądy.⁹

Zdecydowanie, te różne sposoby postrzegania muszą wzbudzać różne emocje i powodować różne rozumienie, nieraz bardzo odległe. Uczucia te, przybierając formę słów uczyniły z nich narzędzie mediacji pomiędzy dwoma światami, podobnie jak w przypadku przełożenia danych pojęć z języka rodzimego na język obcy.

⁵ Moir Anne i Jessel David: *Płeć mózgu: o prawdziwej różnicy między mężczyzną a kobietą*. Tłum. Nina Kancewicz-Hoffman. Warszawa 1993: Państwowy Instytut Wydawniczy, s. 58-69.

⁶ Berbecs Renata: www.iaf-world.org; Moir Anne i Jessel David: *Płeć mózgu: o prawdziwej różnicy między mężczyzną a kobietą*. Tłum. Nina Kancewicz-Hoffman. Warszawa 1993: Państwowy Instytut Wydawniczy.

⁷ Moir Anne i Jessel David: *Płeć mózgu: o prawdziwej różnicy między mężczyzną a kobietą*. Tłum. Nina Kancewicz-Hoffman. Warszawa 1993: Państwowy Instytut Wydawniczy.

⁸ Halpern D. F.: „Sex Differences in Intelligence“ w *American Psychologist* 52, 1997, s. 1091-1102.

⁹ Moir Anne i Jessel David: *Płeć mózgu: o prawdziwej różnicy między mężczyzną a kobietą*. Tłum. Nina Kancewicz-Hoffman. Warszawa 1993: Państwowy Instytut Wydawniczy.

Wyłania się tutaj kolejna istotna kwestia tzw. *genderlect theory*, tj. teoria opracowana przez Deborah Tannen¹⁰ i odnosząca się do języka charakterystycznego dla poszczególnych płci, badająca ich style konwersacji, przyglądając się ich komunikacji przez pryzmat ludzko-naukowego podejścia i sugerując, iż kobiety i mężczyźni reprezentują dwa sposoby komunikowania się, które powinniśmy postrzegać jako zjawisko interkulturowe, czego dowodem jest jej studium socjolingwistyczne zajmujące się nieporozumieniami pojawiającymi się między płciami i tym, w jak małym stopniu zdajemy sobie sprawę z tego, co leży u jego podstaw.

Tannen skupia się głównie na stylach konwersacji, stanowiących punkt odniesienia dla badań nad ustnymi i pisemnymi informacjami oraz podziale na sferę publiczną i prywatną.. terminy „przekazywanie informacji” i „porozumiewanie się” są tutaj najistotniejsze, gdyż język dla większości kobiet to narzędzie, by ustanowić relacje, dlatego też kładą one nacisk na podobieństwo doświadczeń. Z kolei dla większości mężczyzn rozmowa jest środkiem do zachowania niezależności i ustanowienia swojej pozycji w hierarchii, gdzie walczą o status i bycie w centrum, ukazując także inklinacje do dostarczania informacji. Stąd warto wspomnieć o eksperymencie, który obnaża stereotyp gadatliwej kobiety i milczącego mężczyzny, gdzie okazuje się, że nawet jeśli kobieta i mężczyzna występując publicznie mówią tyle samo, słuchacze mają tendencje do tego, by odnieść wrażenie, iż to kobieta mówiła dłużej. Tannen proponuje bardzo ciekawe wyjaśnienie tego fenomenu: mężczyźni twierdzą, że kobiety mówią dużo, ponieważ zabierają one głos w sytuacjach, w których nie przysłoby to mężczyznom do głowy. Wynikiem jest więc następujący: mężczyźni nadają kształt swym myślom publicznie, kobiety wręcz przeciwnie.

Rezultaty badań przeprowadzonych przez H.M. Leet-Pellegrini¹¹, sprawdzających czy różnice w stylach konwersacji są determinowane przez wiedzę, czy też przez płeć, są również bardzo interesujące, gdyż okazuje się, że kobiety nie traktują swojej wiedzy jako źródła władzy, starając się nawet ją ukryć i zachowując się tak, jak gdyby była ona czymś, co powinno być schowane, w przeciwieństwie do mężczyzn, którzy próbują dominować i okazywać swoją wyższość nawet wtedy, gdy im tej wiedzy brakuje, ponieważ sytuacje tego typu mylnie interpretują jako atak skierowany przeciwko ich wiarygodności. Mężczyźni grają w grę, którą Tannen nazywa „Czy wygrałem?”, kobiety w „Czy byłam wystarczająco pomocna?”,¹² co ukazuje jak różne jest podejście płci do tego, co leży u podstaw rozmowy i relacji. Wydaje się więc, że styl, który tak intensywnie wpływa na kobiecą osobowość i sposób mówienia ogranicza je, co jest ponadto wzmacniane przez praktyki społeczne i relacje. Dla mężczyzn rozmowa to czynność gdzie mówi tylko jedna osoba na raz, dla kobiet składa się ona z warstw, pomiędzy które nieustannie wsuwane są poszczególne elementy. Różnice między kobietami a mężczyznami są więc niejako wbudowane w język, który przecież jest nośnikiem kultury, tradycji, zachowań społecznych.

Założenia i rezultaty badań prowadzone przez Katrin Oppermann i Erikę Weber¹³ traktujące o *genderlect theory* potwierdzają, że komunikacja oznacza coś zupełnie innego dla kobiet i mężczyzn. Kobiety bardziej zainteresowane są stworzeniem poczucia więzi i intymności niż przekazywaniem suchych faktów, dlatego też są bardziej podatne na krytykę i personalne ataki. Zaś mężczyźni koncentrują się na samej informacji, tzn. faktach, liczbach, wynikach próbując jednocześnie ustanowić pewną hierarchię, by okazać swą dominację. Kobiety posługują się językiem nacechowanym emocjonalnie i mają większy zasób

¹⁰ Tannen Deborah: Ty nic nie rozumiesz! Kobieta i mężczyzna w rozmowie. Tłum. Agnieszka Sylwanowicz. Warszawa 1994: W.A.B.

¹¹ Leet-Pellegrini H. M. 1980

¹² Tannen Deborah: Ty nic nie rozumiesz! Kobieta i mężczyzna w rozmowie. Tłum. Agnieszka Sylwanowicz. Warszawa 1994: W.A.B.

¹³ Oppermann Katrin, Weber Erika: Język kobiet, język mężczyzn. Jak porozumieć się w miejscu pracy. Tłum. Joanna Mańkowska. Gdańsk 2000, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

słownictwa do dyspozycji.¹⁴ Ich uwaga skupiona jest na związku nadawcy z odbiorcą, wypowiedzi są więc formułowane niebezpośrednio, co czyni je bardziej wrażliwymi i uważnymi wobec ukrytych treści. Często ich sugestie przybierają formę pytającą. Jednakże ze względu na fakt, iż męski styl porozumiewania się jest dominujący, wspomniany wyżej może wywoływać wrażenie braku zdecydowania, zwłaszcza, że kobiety nie czują ciągłej potrzeby potwierdzenia swojej pozycji. Co więcej, mężczyźni prawie natychmiast wykorzystują to, kładąc nacisk na swój status. Kobiety są chętne do współpracy by osiągnąć kompromis, a niekoniecznie narzucić własne zdanie. Agresywność jest niejako wryta w sposobie męskiej percepcji, toteż ich wypowiedzi są jasno określone i nie noszą znamion wątpliwości. Gdy borykają się z problemem, ich podejście jest analityczne i racjonalne, podział na rozum i emocje jest więc bardzo wyraźny.

Analiza ankiety przeprowadzonej przez Oppermann i Weber na zlecenie Institut fuer Neue Wirtschafts –Rhetorik w Brunschwiku wśród kobiet, pracownic rozmaitych kompanii, przedsiębiorstw i instytucji, której zadaniem było zbadać postawy i opinie dotyczące istnienia języka kobiet i mężczyzn są zarówno bardzo interesujące jak i wymowne, gdyż na 98 osób ankietowanych 92 potwierdziły istnienie takich różnic, 3 stwierdziły, że takowe różnice są prawdopodobne, 3 powątpiewały w ich istnienie. Co ciekawe, opisy tych różnic są zaskakująco jednogłośne i zgodne.¹⁵

Kobiety wyróżniły następujące cechy, charakteryzujące język mężczyzn:

- głośność
- dominujący ton głosu
- agresja
- bezpośredniość
- zaniedbanie szczegółów
- częste przerywanie rozmówcy
- brak emocji
- używanie krótkich zdań
- pewność siebie
- ustanawianie hierarchii

a także cechy typowe dla języka kobiet:

- brak planu i rozwagi
- chaos
- bliskie relacje z rozmówcą
- pasywność
- ostrożność
- używanie zwrotów być może, właściwie, proponuję
- łagodność głosu
- otwartość
- uprzejmość
- stosowanie rozmaitych strategii, by zainicjować rozmowę
- uwaga skierowana na różne aspekty danego tematu
- posługiwanie się zdaniami warunkowymi
- częste poszukiwanie potwierdzenia swoich racji
- umiarkowanie
- znaczna ilość pytań
- celowy brak precyzji

¹⁴ ibid.: s.1-70.

¹⁵ Ibid.: 16-17.

- nieukrywanie się za fasadą obiektywności
- łagodność
- globalne podejście do problemu
- świadomość pozytywnych i negatywnych aspektów danej kwestii
- emocje
- formułowanie swojego zdania w sposób umożliwiający rozmówcy zaprezentowanie zdania przeciwnego
- rezerwa
- brak dominacji
- podejście komunikatywne
- nieprzerywanie rozmówcy
- zdolność do słuchania

Niewątpliwie powyższe cechy języka reprezentowane przez każdą z płci dają wiele do myślenia, zwłaszcza, iż znaczna ich liczba zaobserwowana została przez kobiety, co wyklucza skierowanie ich przeciwko nim samym i oskarżania o stronniczość. Warto zauważyć, że lista szczegółów charakterystycznych dla języka kobiet jest nie tylko dłuższa, niż ta odnosząca się do języka mężczyzn, ale również zawiera znacznie bardziej zróżnicowane elementy.

Poruszone zagadnienia, gdzie zanalizowane zostały wybrane aspekty biologicznych, psychologicznych i społecznych uwarunkowań różnic w języku kobiet i mężczyzn, mają niebagatelne znaczenie w nauczaniu i uczeniu się języków obcych oraz stosowanych metod, stanowiąc więc mogą punkt wyjścia do kolejnych rozważań.

LITERATURA

Berbecs Renata. "The Power of Talk: Language of the Sexes". <http://www.iaf-world.org/iaf20001/Berbecs.htm>, 27.04.2001

Halpern D.F. "Sex Differences in Intelligence" w *American Psychologist* 52, 1997, s. 1091-1102.

Moir Anne, Jessel David. *Płeć mózgu: o prawdziwej różnicy między mężczyzną a kobietą*. Tłum. Nina Kancewicz-Hoffman. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1993

Oppermann Katrin, Weber Erika. *Język kobiet, język mężczyzn. Jak porozumieć się w miejscu pracy*. Tłum. Joanna Mańkowska. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2000

Putrevu Sanjay. "Exploring the Origins and Information Processing Differences Between Men and Women". <http://www.vancouver.wsu.edu/amsrev/theory/putrevu10-01.html>, 27.04.2001

Tannen Deborah. *Ty nic nie rozumiesz! Kobieta i mężczyzna w rozmowie*. Tłum. Agnieszka Sylwanowicz. W.A.B., Warszawa 1994

Witleson Sandra. "An Exchange on Gender" w *New York Review*, 24.10.1985, s. 53-55.

**BIOLOGICAL, PSYCHOLOGICAL AND SOCIAL DIFFERENCES
IN THE LANGUAGE OF MEN AND WOMEN – SELECTED ASPECTS**

Summary. The paper is aimed at showing the basic differences between men and women as far as the language is concerned for they have been empirically validated by a number of researchers: linguists, biologists and psychologists. Next, the “typical” properties and attributes of the language represented by each sex are touched upon

The outlined problems outlined roughly evolve around four major issues: women’s admirable verbal abilities, men’s inborn domination and their strife for power, women’s care for feelings and maintenance of good relationships, and prejudiced attitudes. Yet, each of them investigates the concept of their speech from a different angle constituting a point of departure for further studies as the awareness of certain facts might be essential for foreign language teaching.